

Sadinov Akmal Norbo'taevich-

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Hozirgi taraqqiy etib borayotgan davrda har bir tijorat korxonasi barqaror faoliyat va rivojlanishga intilmoqda. Shu bilan birga, yakuniy moliyaviy natijaning muhim qismini tashkil etuvchi aktivlarning mazmuni va tuzilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunday holatda turli ko'rsatkichlar va koeffitsientlardan foydalangan holda aylanma mablag'larni boshqarishni takomillashtirish masalalarini o'rganishning dolzarbligi oshadi.

Aylanma mablag'lar korxonada balansida va ishlab chiqarish jarayonida bo'lgan mablag'larning bir qismi bo'lib, uning faoliyati davomida o'z qiymatini ishlab chiqarilgan mahsulotlarga, bajarilgan ishlarga yoki taqdim etilgan xizmatga to'liq o'tkazadi. Bir tomondan, ular aktivlarning bir qismini ifodalaydi: logistika zaxiralari, tugallanmagan hisob-kitoblar, pul mablag'lari va moliyaviy investitsiyalar. Boshqa tomondan, bu ishlab chiqarish va savdo jarayonining uzluksizligini ta'minlaydigan kapitalning bir qismi (majburiyatlar)

Tijorat banklari tomonidan mijozlarga aylanma mablag'larni oshirishga qisqa muddatli kreditlar hisoblanib, 12 oygacha bo'lgan muddatda, hududiy bo'linmalar tomonidan qisqa muddatli kreditlar alohida kredit hisobvaraqa orqali kredit liniyasi ochgan holda yoki kredit liniyasi ochmagan holda ajratiladi:

Shuningdek, kichik tadbirkorlik subyektlariga aylanma mablag'larni to'ldirish uchun uzoq muddatga tuzilgan Bosh bitim doirasida qisqa muddatli kredit liniyasi orqali revolver kreditlar ajratiladi.

Kredit liniyasi uzluksiz ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va savdo faoliyatida tovarlar, xom ashyo va materiallar olish orqali aylanma mablag'larni to'ldirish uchun yo'naltiriladi.

Kreditlash subyekti sifatida asosiy hisob raqami orqali muntazam pul

oqimiga ega bo'lgan, tadbirkorlik faoliyati bilan kamida 3 (uch) oydan ortiq muddatda shug'ullanib kelayotgan va ijobiy kredit tarixiga ega bo'lgan tadbirkorlik subyektlari bo'lishi mumkin.

Bosh kelishuv doirasida va uning amal qilish muddati davomida har bir kredit liniyasi, ochilgan sanadan boshlab, 12 (o'n ikki) oydan oshmagan muddatga, asosiy qarz to'lovi bo'yicha 6 (olti) oygacha imtiyozli muddat bilan ochiladi. Bunda har bir kredit liniyasi alohida kredit liniyasi ochish bo'yicha tuzilgan kredit shartnomasi va qaytarish jadvaliga asosan taqdim etiladi.

Doimiy savdo tushumiga ega bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxs maqomiga ega tadbirkorlik subyektlariga "Mobile banking" ilovasi va "Internet banking" orqali 12 oy muddatgacha, har 3 oyda to'liq qaytarish sharti bilan onlayn skoring tahlili va oferta kredit shartnomasini tasdiqlangan holda aylanma mablag'larni to'ldirish uchun kredit mijozning asosiy hisobvarag'iga o'tkazib beriladi.

Kredit mablag'lari qarz oluvchining asosiy hisobvarag'iga aylanma mablag'larni oshirish maqsadida o'tkazib beriladi.

Mijoz o'z xohishiga ko'ra muddatidan oldin kreditni qaytarganida qolgan davrga to'g'ri keladigan kredit limitidan foydalanishi mumkin.

"Biznes onlayn-2" krediti qarz oluvchining asosiy hisobvarag'iga uzluksiz oxirgi 6 oy davomida 19903, 23508, 23510, 29804, 29824 hisobvaraqlar va 10101 (kassaga topshirilgan naqd pullar va tranzit hisobvaraqlari), 10111 (aylanma kassaga topshirilgan mablag'lar hisobvaraqlari ("0100", "0200", "0400", "0701", "1101", "1102" simvollar bo'yicha) orqali kelib tushgan mablag'lar skoringi orqali, o'rtacha bir oylik hisobvaraqlar aylanmasining (mavjud kredit qarzdorliklarining bir oylik to'lovlari chegirib tashlanadi) 6 barobariga teng miqdorda, lekin 100 000 000 (bir yuz million) so'mdan oshmagan miqdorda onlayn ajratiladi.

Kredit limiti 12 oyga revolver foydalanish sharti bilan shakllantirilishi lozim. Kredit grafigi asosiy qarz to'loviga 1 oy imtiyozli muddat beriladi va qolgan

to'lovlari 11 oyga teng taqsimlanadi.

Mijoz o'z xohishiga ko'ra muddatidan oldin kreditni qaytarganida qolgan davrga to'g'ri keladigan kredit limiti foydalanishga taqdim qilinadi.

Kredit ta'minoti sifatida barqaror moliyaviy holatga ega sug'urta tashkilotining kredit qaytmaslik xatari bo'yicha sug'urta polisi onlayn qabul qilinadi.

Bunda sug'urta shartnomasi shartlari Bosh kelishuv yoki ofertada belgilanishi lozim.

Kredit ajratilishidan oldin sug'urta to'lovlari bank tomonidan amalga oshiriladi va kredit mablag'lari hisobidan qoplanadi.

Kredit asosiy qarz yoki foiz to'lovlari 3 marta yoki undan ortiq holatda 30 kundan ortiq muddatga kechiktirilganda, kredit to'liq to'langandan keyin ushbu kredit turidan 1 yil muddatgacha foydalanishi mumkin emas.

“Ekspress biznes onlayn” kreditini ajratish.

Bankda hisobvaraqlariga xizmat ko'rsatilayotgan yakka tartibdagi tadbirkor/yoki yuridik shaxs maqomiga ega tadbirkorlik subyektlariga “Mobile banking” ilovasi va “Internet banking” orqali 12 oy muddatgacha onlayn skoring tahlili hamda oferta kredit shartnomasini tasdiqlangan holda aylanma mablag'larni to'ldirish uchun kredit mijozning asosiy hisobvarag'iga o'tkazib beriladi.

Qarz oluvchining asosiy hisobvarag'iga so'nggi 6 oy davomida kelib tushgan barcha mablag'lar (ustav fondini shakllantirish va moliyaviy yordam bundan mustasno) asosida skoring amalga oshiriladi.

Bunda qarz oluvchining so'nggi 6 oydagi hisobvarag'i aylanmasidan eng kam aylanma amalga oshirilgan 3 oylik aylanmaning o'rtacha miqdori aniqlanadi. Ushbu ko'rsatkichning 6 barobariga teng miqdorda, lekin 100 000 000 (bir yuz million) so'mdan oshmagan miqdorda, kredit qaytmaslik xatari bo'yicha onlayn sug'urta polisi ta'minoti asosida kredit mablag'lari ajratiladi (mavjud kredit qarzдорliklarining bir oylik eng yuqori to'lovi chegirib tashlanadi).

Kreditlashda quyidagi talablar amal qiladi:

- qarz oluvchi asosiy faoliyati bo'yicha oxirgi 6 oy davomida uzluksiz mablag' tushumiga ega bo'lishi;
- muddati o'tgan kredit va "Kartoteka-2" qarzdorligi mavjud bo'lmashligi.

Kredit mablag'lari qarz oluvchining asosiy hisobvarag'iga aylanma mablag'larni oshirish maqsadida o'tkazib beriladi.

Kredit limiti 12 oyga revolver foydalanish sharti bilan shakllantirilishi lozim. Kredit grafigida asosiy qarz to'loviga 1 oy imtiyozli muddat beriladi va qolgan to'lovlar 11 oyga teng taqsimlanadi.

Mijoz o'z xohishiga ko'ra muddatidan oldin kreditni qaytarganida, qolgan davrga to'g'ri keladigan kredit limiti foydalanishga taqdim qilinadi.

Kredit ta'minoti sifatida barqaror moliyaviy holatga ega sug'urta tashkilotining kredit qaytmaslik xatari bo'yicha sug'urta polisi onlayn qabul qilinadi.

Bunda sug'urta shartnomasi shartlari Bosh kelishuv yoki ofertada belgilanishi lozim.

Kredit ajratilishidan oldin sug'urta to'lovlari bank tomonidan amalga oshiriladi va kredit mablag'lari hisobidan qoplanadi.

Kredit asosiy qarz yoki foiz to'lovlari 3 marta yoki undan ortiq holatda 30 kundan ortiq muddatga kechiktirilganda, kredit to'liq to'langandan keyin ushbu kredit turidan 1 yil muddatgacha foydalanishi mumkin emas.

Kontokorrent (biznes overdraft) kreditini ajratish tartibi

Kontokorrent krediti – bankning tadbirkorlik subyektlari bo'lgan mijozlariga "Internet-banking" orqali hisobvarag'idagi qoldiq mablag'idan ortiq miqdordagi mablag'ni ishlatish huquqini beruvchi ochiq kredit liniyasi orqali kreditlashning shakli hisoblanadi.

Bank tomonidan Kontokorrent krediti quyidagi talablarga javob beruvchi

tadbirkorlik subyektlari bo'lgan mijozlarga ularning kredit hisobvarag'idan asosiy hisobvarag'iga pul o'tkazish yo'li bilan milliy valyutada amalga oshiriladi:

- bank tizimida asosiy hisobvarag'iga ega bo'lishi;
- doimiy pul oqimiga ega bo'lishi;
- muddati o'tgan kredit qarzdorliklari mavjud bo'lmasligi;
- "2-sonli kartoteka" bo'yicha qarzdorligi mavjud bo'lmasligi lozim.

Kontokorrent krediti yuridik shaxslarga Kontokorrent shartnomasi bo'yicha qaytarishlilik, to'lovlilik, muddatlilik va ta'minlanganlik shartlariga rioya qilingan holda ajratiladi.

Bank tomonidan Kontokorrent krediti qayta tiklanadigan (revolver) shaklda 12 oy foydalanish sharti asosida asosiy qarz to'lovi bo'yicha 3 oygacha imtiyozli muddat bilan ajratiladi. Bunda kredit qaytarish grafigi bo'yicha asosiy qarz to'lovlari so'nggi 9 oyga teng bo'linadi va mijoz grafik bo'yicha qoldiq summa limitida kreditdan revolver foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Kontokorrent kreditining eng yuqori miqdori - qarz oluvchining faqat asosiy faoliyati bo'yicha oxirgi o'n ikki oy, undan kam muddat faoliyat yuritganda hisobvarag'i bankda ochgandan murojaat qilgan sanagacha o'rtacha oylik aylanmasining 6 baravarigacha miqdorida, lekin 2.0 mlrd. so'mdan oshmagan hajmda belgilanadi.

Ajratiladigan kredit miqdorini aniqlashda mavjud kredit qarzdorliklarining o'rtacha oylik to'lovlari chegirib tashlanadi.

Kontokorrent kreditini rasmiylashtirish uchun mijoz tomonidan quyidagi hujjatlar taqdim etiladi:

- kredit oluvchi va garovga qo'yuvchi (agar yuridik shaxs bo'lsa) tashkilot mulkdorlarining kredit ajratilishiga va garovga taqdim etishga roziligini tasdiqlovchi hujjatlar;

- faoliyatni amalga oshirish va ofis bino-inshootidan foydalanish huquqini beruvchi hujjatlari nusxasi;

- kredit ta'minoti hujjatlari.

Mazkur kredit turiga skoring tizimi qo'llanilmaydi va kredit ta'minoti mazkur reglament talablari asosida qabul qilinishi lozim.

Bank tizimida bir yuridik shaxsga bir vaqtda bittadan ortiq Kontokorrent krediti rasmiylashtirilishiga yo'l qo'yilmaydi. Mavjud Kontokorrent krediti to'liq so'ndirilganidan so'ng yangi Kontokorrent krediti rasmiylashtirilishi mumkin.

Qarz oluvchi tomonidan majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Kontokorrent krediti summasining 125 foizidan kam bo'lmagan miqdorda ta'minot turlarini taqdim etadi.

Ko'pgina korxonalarining asosiy muammolaridan biri pul mablag'larining yetishmasligi bo'lib, qarzдорlikning tez o'sishi yoki tovar zaxiralarning asossiz o'sishi bilan bog'liq. Aylanma mablag'larning har bir elementining ishlash xususiyatlari uni rejalashtirish usuliga olib keladi; ikkinchisi, o'z navbatida, turli muddatlarda (uzoq muddatli, o'rta va qisqa muddatli) ishlab chiqarish muammolarini hal qilishni nazarda tutadi. Muayyan boshqaruv vositasi qanchalik to'g'ri tanlanganiga qarab, oxir-oqibat, kompaniyaning butun faoliyati samaradorligi bog'liqdir. Tahlil va nazoratning etarli bo'lmagan taqdirda, aylanma mablag'larning hajmi va tuzilishi bilan bog'liq xavflarning paydo bo'lishi mumkin.

Mavjud mablag'lardan foydalanish samaradorligini nazorat qilishning zamonaviy vositasi juda keng va ularning ishlash ko'rsatkichlari tizimi orqali amalga oshiriladi, bu uchta asosiy guruhga qo'shilishi tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, aylanma mablag'lardan foydalanish samaradorligini nazorat qilishning asosiy jihatlariga, jumladan, pul mablag'larini sarflashni nazorat qilish (ularning haqiqiy harakatini tahlil qilish, pul oqimi prognozini tuzish, ya'ni pul tushumlari va pensiya, pul mablag'larining optimal darajasini hisoblash) va kreditorlik qarzlari darajasini nazorat qilish (debitorlik darajasini nazorat qilish kabi), inventarizatsiya darajasini nazorat qilish (oldingi davrda inventarizatsiya inventarizatsiyasini tahlil qilish, inventarizatsiyani shakllantirish maqsadlarini aniqlash(xom ashyo va materiallar zaxiralari, tayyor mahsulotlar); joriy zaxiralar

guruhlarining hajmini optimallashtirishga alohida e'tibor berish lozim.

Aylanma mablag'lardan foydalanish samaradorligini tahlil qilish joriy faoliyatning uzluksizligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, korxonaning barqaror va etarlicha to'lov qobiliyatini ta'minlashda investitsiya qilingan kapitalga daromadni maksimal darajada oshirish imkonini beradi. Bu jarayon juda mashaqqatli, jiddiy yondashuvni talab qiladi; samarali faoliyat yuritish uchun korxonada malakali siyosatni olib borishi va korxonaning yanada rivojlanishini rejalasi yuqori darajada bo'lishi kerak.